

STAJALIŠTA

Daleko je još pravna država, daleko je Europa: Na najnižoj točki hrvatske činovničke hajdučije

Josip Županov

Jedan moj profesionalni kolega sa Zapada koji je proveo oko godinu dana u Ljubljani još u doba kada je Ljubljana bila samo glavni grad Socijalističke Republike Slovenije ovako je sazeo svoje iskustvo stečeno za vrijeme boravka u tadašnjoj Jugoslaviji: »Tako mala zemlja, a tako mnogo malih bogova u njoj«.

Sasvim je svejedno je li ti me mislio samo na Sloveniju ili na čitavu tadašnju Jugoslavensku federaciju. U svim republikama tadašnje Jugoslavije bilo je isto: svuda mnoštvo malih bogova. A tako je to i danas u svim osamostaljenim republikama bivše Jugoslavije.

Čitatelj mi može prigovoriti da je pojam »mali bog« samo metafora za različite moćnike koji i danas vedre i oblače kao nekad, ali da je povijesno gledano termin »mali bog« ipak neutemeljen. Pa ipak, jedan pisac u starom Rimskom Carstvu napisao je i ovo: »Kad izađeš na ulicu, prije ćeš sresti boga nego čovjeka«.

Naime, većina čitatelja ne zna da je vlast u Rimu (bio to sam imperator ili Senat) mogao nekoga proglasiti bogom. Uostalom, poznato je da je imperator Kaligula proglasio svoga konja senatorom. Ako je to bilo moguće, onda je još lakše bilo proglasiti nekog čovjeka bogom.

Pa ipak, vratimo se u naše vrijeme.

Božanske osobine moćnika

Naši moćnici imaju neke božanske osobine. Prva je božanska osobina da su njihovi putovi nedokučivi što znači da je njihovo ponašanje nepredvidljivo. Druga je božanska osobina da moćnik nikome nije odgovoran. Ako podemo od takvih osobina, onda su moćnici nešto više od metafore.

No pa gdje su onda (gdje stoluju) naši mali bogovi? Zna se gdje su: oni su negdje u državnoj administraciji. I za našu administraciju vrijedi definicija koju je za američku administraciju nakon Drugoga svjetskog rata upotrijebio veliki američki sociolog C. Wright Mills u svojoj glasovitoj studiji *White Collar*: »To je sustav organizirane neodgo-

naši moćnici imaju neke božanske osobine. Prva je božanska osobina da su njihovi putovi nedokučivi što znači da je njihovo ponašanje nepredvidljivo. Druga je božanska osobina da moćnik nikome nije odgovoran. Ako počemo od takvih osobina, onda su moćnici nešto više od metafore. No pa gdje su onda (gdje stoluju) naši mali bogovi? Zna se gdje su: oni su negdje u državnoj administraciji

vornosti«. Ta definicija u punoj se mjeri može primijeniti na hrvatsku državnu administraciju u cjelini.

Pojedini službenik može po volji kršiti ili ignorirati propise prema kojima je dužan raditi, a za to ga nitko neće pozvati na odgovornost, čak ni njegov neposredan šef, a kamoli neki čudak koji bi pokušao alarmirati javnost na takvo ponašanje. Takvi ljudi se na Zapadu nazivaju *wistle blowers* što je u nas neprevodivo odnosno najbliže bi bilo reći da su to ljudi koji zvone na zvonu.

U tu kategoriju bi spadala npr. Anika Lepej i Vesna Balenović, ali dobro je poznato kako su se provele.

Robot s vlastitom inteligencijom

Doduše božansku moć mogu imati i različite naprave, na primjer, kompjuter. Tako je nedavno neki kompjuter u Zavodu za mirovinsko osiguranje »samovoljno« izbrisao s popisa cijelu jednu kategoriju ljudi koja na temelju saborske odluke prima uz redovitu i dodatnu mirovinu.

Nakon nekoliko mjeseci redovite isplate tako uvećane mirovine, kompjuter se sjetio da bi im tu mirovinu trebalo izbrisati. Dakako, nakon verbalnih intervencija pogodnih umirovljenika administracija je priznala da je to pogreška pa je na kraju ta pogreška ispravljena.

Ali ne zna se niti će se ikad doznati tko je dao nalog kompjuteru da te dodatne mirovine izbriše. Stoga valja zaključiti da je to kompjuter sam uradio na temelju vlastite prosudbe. Ako bi to bila istina, onda bi to značilo da je napravljen robot s vlastitom inteli-

gencijom, pa bi onda trebalo taj izum patentirati.

Uostalom na takvim se robotima radi u svijetu, pa je konstruiran i robot na kojem se mogu vježbati liječnici stazisti: na njemu se može mjeriti krvni tlak i vršiti neke krvne pretrage. Nije mi poznato je li neka medicinska ustanova nabavila takav robot. Vjerojatno nije, jer je takav robot

vrlo skup (košta više od 30 tisuća američkih dolara), a pacijenti su ipak jeftiniji.

Unutarnje funkcioniranje administracije

Ili da navedem drugi primjer. Riječ je o starijem gospodinu čije ime i prezime (pa čak ni inicijale) neću navesti. On je zaposlio osobu da mu vodi kućanstvo i pomaže u ne-

kim drugim poslovima. Ali kao legalist nije je zaposlio na crno nego je prijavio na neodređeno vrijeme.

Ispočetak je sve teklo normalno: svaki mjesec dobivao je uplatnice od Mirovinskog zavoda i Zavoda za zdravstveno osiguranje. A onda se pojavljuje nešto čudno. Na uplatnicama Mirovinskog zavoda pojavljuje se nekakav saldo

koji mu nitko nije znao objasniti što je to. Pored naznake mjesečne rate, zahtijeva se uplata veća od te rate.

No on se ograničio na to da uplaćuje propisanu mjesečnu ratu dok ne dobije rješenje da se rata povećala.

Njegove intervencije da se to ispravi bile su neuspješne, jer tako je kompjuter odredio. Na tome nije završilo. Jer u poreznoj upravi ukinuta je kategorija kućanstvo pa je trebalo prijeći na posve drukčiji način plaćanja pri čemu mu je sugerirano da zaposli još jednu osobu koja će mu voditi računovodstvo. Čak mu je jedan činovnik u poreznoj upravi zaprijetio da će vidjeti svoga boga ako ne zaposli računovođu.

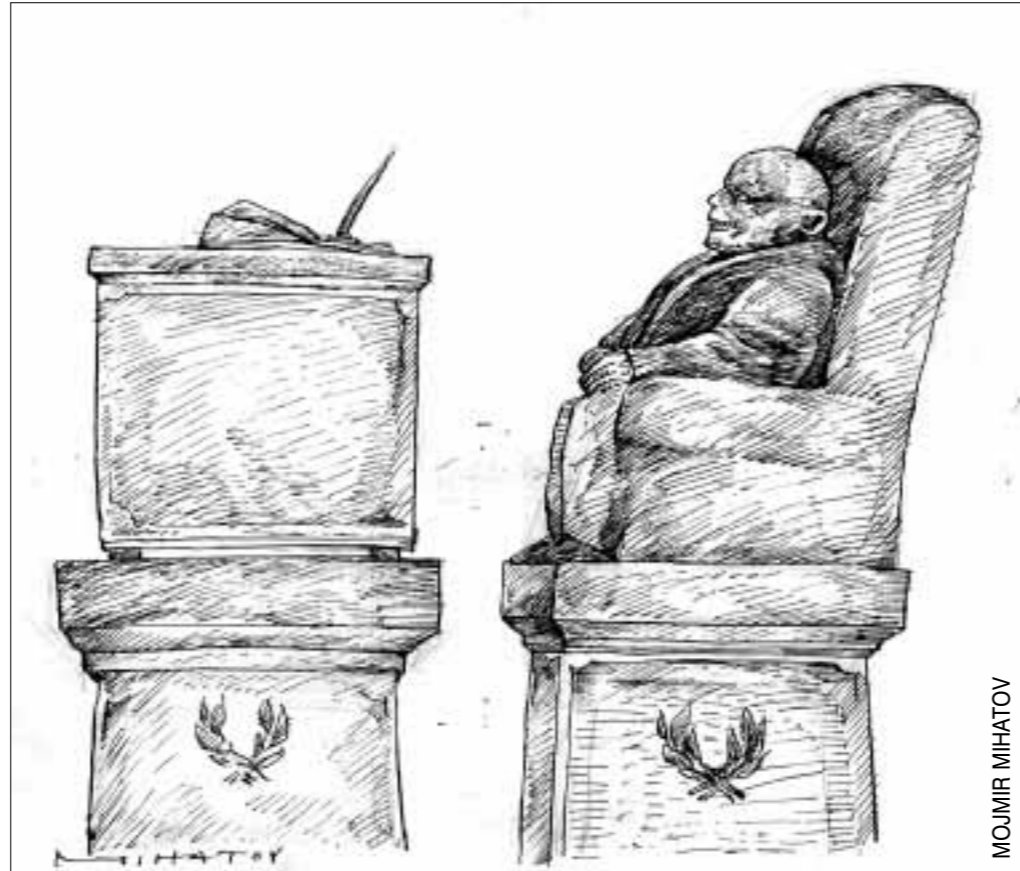
Bitno je da se što je moguće više komplicira uplata doprinosa i da pritom neke posredničke agencije naplate svoju proviziju. Dakle, kompjuter je predvidio ili barem naslutio što se sprema u poreznoj upravi.

Ne mogu reći kako se dotični umirovljenik »snalazio« i kako se »snalazi«, jer bi to za njega bilo čak i opasno za zdravlje. Zaseban je problem unutarnje funkcioniranje administracije, odnosno kolanje dokumenata unutar istog nadležstva ili ureda. Tu se možemo susresti s dvije vrste administrativaca.

Bahato ponašanje

Postoji vrst administrativaca koja normalno procesuiraju određene predmete kako je to i propisano. Ali postoje i takvi koji jednostavno zanemaruju da pregledaju poštu koja im je stigla i da postupe dalje uzvešći u obzir novopristigle dokumente. A tu je po najprije riječ o osobama koje

Svakako ostaje zanimljivo pitanje zašto neki (možda veći dio) normalno obavljaju svoj posao, a drugi se ponašaju nevjerojatno bahato. Ti drugi sigurno dobro znaju da u današnjoj administraciji nitko neće biti nagrađen ako ispravno radi niti će biti kažnjen ako radi prema vlastitom čefu. Jer nezamislivo je u našoj situaciji da bi lošem radniku neki šef mogao reći: »Otpušteni ste«, što bi se u Americi vrlo vjerojatno dogodilo

MOJMIR MIHAJLOV

Hrvatsko jezikoslovlje: Kako iz mračnog stanja jezične sadašnjosti izaći u izvjesnu budućnost

Ivan Bjondić

Polovicom devetnaestog stoljeća, poduprijet prvica slavistike (Dobrovski, Šafarik, Kopitar i dr.), slavni je Vuk Karadžić nepripremljene Hrvate »stavio pred jezične i historijske probleme, koji ni nakon stotina godina još nisu pred znanstvenim forumom i naučnom metodom definitivno riješeni«.

Ta se teza, koju ispisiuje Stjepan Krizin Sakač (1952.) u znamenitoj jezikoslovnjoj i povijesnoj raspravi »Slavistika i Hrvati (Hrvati i filološko-etnički pansrbizam)«, bjelodano potvrdila nedavno i na ovim *Vjesnikovim* stranicama, gdje se pokoji put rasplamćivala nikad dovršena rasprava o identifikaciji hrvatskog jezika.

Dogovorna definicija

Zbog toga je možda, posebno u vezi s posvećanim jezično-pravopisnim kaosom, uputnije postaviti pitanje aktualnoga »znanstvenog foruma« i »naučne metode« (dakako, koliko to dopušta ograničeni novinski prostor), kojom se rješava pitanje identifikacije i samosvojnosti hrvatskog jezika.

Kada osporava samosvojnost hrvatskog jezika, Stipe se Šušar upravo upire na standardni »znanstveni forum« (Stajališta, *Vjesnik*, 22. kolovoza 2003.). Naime, on se poziva na dogovornu definiciju »srpsko-hrvatskog/hrvatsko-srpskog jezika«, što ju je, izravno pred slomom Jugoslavije, JAZU-akademik Dalibor Brozović zajednički napisao sa SANU-akademikom Pavlom Ivićem (Enciklopedija Jugoslavije, 1988.).

S tim u vezi, Šušaru nije teško zaključiti da je riječ o jednom standardnom jeziku

Zašto se Hrvatima danas nemoguće, na primjer, vratiti samosvojnoj ikavici, a dvadesetih je godina prošlog stoljeća plejadi hrvatskih književnika (Šimić, Krleža, Ujević, Cesarec, Barac i drugi), i ne samo njima, bilo moguće prihvatiti ekavicu Srbima za ljubav, koja nije njihov organski idiom? Zbog svega toga, nije teško primijetiti, »bivši ideološki krugovi i jezikoslovci koji su stvorili *image* na srbohrvatskom modelu kočice da hrvatski jezik dobije identitet koji mu oduvijek pripada«

s varijantama (»standardna novoštokavska«), koji se tek danas »cijepa iz političkih, političkih pobuda, na čak četiri: hrvatski, srpski, bosanski i crnogorski«.

Štoviše, spomenute se pozicije Brozović nije odrekao ni nakon dramatična raspada jezičnoga i političkog jedinstva, nego je samo, naspram kompromitiranog »srpsko-hrvatskog/hrvatsko-srpskog«, uveo prikladniji »srednjojužnoslavenski jezik« (što čine kajkavsko, čakavsko, štokavsko i torlačko narječje), kojim govore Hrvati, Srbi i Crnogorci i Bošnjaci.

Najzad, polazeći od marksistički »naučne metode«, Brozović je još poodavno ustvrdio da je »zajednički standardni jezik Srba i Hrvata bio nužnost«, odnosno u skladu s općim historijsko-sociološkim zakonima razvitka koji je »odgovarao onim klasnim snagama oko kojih su se tada formirale srpska i hrvatska nacija« (»Standardni jezik«, Zagreb, 1970.).

Tragična utopija

Sve u svemu, uspostavljajući priču iz početka (»i poslji je Vuka Vuk«), te upozoravajući na »skandalozno pisanje o nekakvom iranskom (pred/ne/slavenskom - I. B.) porijeklu Hrvata«, koje narušava sliku bratstva i jedinstva, kao neupitan »forum«, Brozović je *urbi et orbi* poručio da »Hrvatima ne bi škodilo više južnoslavensva« (Novi list, 21. ožujka 1999.).

Činjenica je da se hrvatski jezik razvijao posve odvojeno od srpskog sve do Karadžića i do iliraca, na osnovama hrvatske jezične trodijalektičnosti. Međutim, tendencijski od Bartula Kašića, a posebice prema Bečkom dogovoru (1850.), što ga oblikuje Vuk Karadžić, nakon poznatih jezičnih previranja, pod ravnanjem Đure Daničića uz posvećaniju logistiku Strosmyerova JAZU dolazi do pojave »hrvatskih vukovaca« koji, uz Khuenov politički blagoslov (1892.), privode do kraja standardizaciju hrvatskoga i srpskog jezika.

Naime, od početka slavističke kao znanosti, bilježi Kačić, počesto su politički, točnije politički, razlozi bili jači od znanstvenih, što je posebice bio, i još je slučaj, »kad se raspravljalo o odnosu hrvatskoga jezika i srpskoga jezika« (»Jezikoslova promišljanja«, Zagreb, 2001.). Ne-

Naspram izvorne i većinske štokavske ikavice, čijom bi divergencijom bilo omogućeno stvaranje samostalnog hrvatskog jezika i političke samosvojne nacije (kroatizam), izborom politički nametnute srpsko-hrvatske štokavske ijekavice (u Hrvata manjinske!), modelom je konvergencije uspostavljen (jugoslavizam), odnosno danas se uspostavlja (euroslavizam) etnojezična nacionalna identifikacija, što će se pokazati kao lažna i tragična utopija

Ukratko, naspram izvorne i većinske štokavske ikavice, čijom bi divergencijom bilo omogućeno stvaranje samostalnog hrvatskog jezika i političke samosvojne nacije (kroatizam), izborom politički nametnute srpsko-hrvatske štokavske ijekavice (u Hrvata manjinske!), modelom je konvergencije uspostavljen (jugoslavizam), odnosno danas se uspostavlja (euroslavizam) etnojezična nacionalna identifikacija, što će se pokazati kao lažna i tragična utopija.

Središnje teze »znanstve-

novog foruma«, što ga u nas utjelovljuje Brozović, međutim, ozbiljno je problematizirao i osporio, vjerojatno, razlozi bili jači od znanstvenih, što je posebice bio, i još je slučaj, »kad se raspravljalo o odnosu hrvatskoga jezika i srpskoga jezika« (»Jezikoslova promišljanja«, Zagreb, 2001.). Ne-

Obeskrijepljeno zajedništvo
Naime, od početka slavističke kao znanosti, bilježi Kačić, počesto su politički, točnije politički, razlozi bili jači od znanstvenih, što je posebice bio, i još je slučaj, »kad se raspravljalo o odnosu hrvatskoga jezika i srpskoga jezika« (»Jezikoslova promišljanja«, Zagreb, 2001.). Ne-

Naime, od početka slavističke kao znanosti, bilježi Kačić, počesto su politički, točnije politički, razlozi bili jači od znanstvenih, što je posebice bio, i još je slučaj, »kad se raspravljalo o odnosu hrvatskoga jezika i srpskoga jezika« (»Jezikoslova promišljanja«, Zagreb, 2001.). Ne-

Naime, od početka slavističke kao znanosti, bilježi Kačić, počesto su politički, točnije politički, razlozi bili jači od znanstvenih, što je posebice bio, i još je slučaj, »kad se raspravljalo o odnosu hrvatskoga jezika i srpskoga jezika« (»Jezikoslova promišljanja«, Zagreb, 2001.). Ne-

Naime, od početka slavističke kao znanosti, bilježi Kačić, počesto su politički, točnije politički, razlozi bili jači od znanstvenih, što je posebice bio, i još je slučaj, »kad se raspravljalo o odnosu hrvatskoga jezika i srpskoga jezika« (»Jezikoslova promišljanja«, Zagreb, 2001.). Ne-

Pojam »hrvatsko-srpski jezični dijasetem« (nanovo deetiketiran u Brozovića kao »srednjojužnoslavenski«, osim što bi se mogao »zlonamjerno vezati uz pojam južnoslovenskog prajezika«, izvodi Kačić, ima svoje ishodište »u romantičarskim i biološkim zasadama jezikoslovlja devetnaestog stoljeća i nije ga lako braniti«, napose kad »u sebi krije opasnost izdvajanja u posebno rodoslovno zajedništvo svih južnoslovenskih naroda«.

Upravo je suvremena biogenetika na zaprepaštenje mnogih obeskrijeplila to ro-

Naime, od početka slavističke kao znanosti, bilježi Kačić, počesto su politički, točnije politički, razlozi bili jači od znanstvenih, što je posebice bio, i još je slučaj, »kad se raspravljalo o odnosu hrvatskoga jezika i srpskoga jezika« (»Jezikoslova promišljanja«, Zagreb, 2001.). Ne-

Naime, od početka slavističke kao znanosti, bilježi Kačić, počesto su politički, točnije politički, razlozi bili jači od znanstvenih, što je posebice bio, i još je slučaj, »kad se raspravljalo o odnosu hrvatskoga jezika i srpskoga jezika« (»Jezikoslova promišljanja«, Zagreb, 2001.). Ne-

Naime, od početka slavističke kao znanosti, bilježi Kačić, počesto su politički, točnije politički, razlozi bili jači od znanstvenih, što je posebice bio, i još je slučaj, »kad se raspravljalo o odnosu hrvatskoga jezika i srpskoga jezika« (»Jezikoslova promišljanja«, Zagreb, 2001.). Ne-

vratiti samosvojnoj ikavici, a dvadesetih je godina prošlog stoljeća plejadi hrvatskih književnika (Šimić, Krleža, Ujević, Cesarec, Barac i drugi), i ne samo njima, bilo moguće prihvatiti ekavicu Srbima za ljubav, koja nije njihov organski idiom?

Zbog svega toga, nije teško primijetiti, »bivši ideološki krugovi i jezikoslovci koji su stvorili *image* na srbohrvatskom modelu kočice da hrvatski jezik dobije identitet koji mu oduvijek pripada« (Marija Salzman-Čelan, 2001.). S tim u vezi, upozorava finski slavist Juhani Nuorluoto (2002.), Brozovićevo pojam o »srednjojužnoslavenskom jezičnom području« ostat će »u porabi sve dok je na sceni naraštaj jezikoslovaca koji ga je uveo, i to u duhu jugoslovenstva«.

Otvaranje prostora novim eksperimentima

Upravo, iz te pozicije Brozović zavlada da »ne bi bilo loše kada bismo radi potpunosti svoje prirode i bitka obnovili svijest da smo ipak dio (južnoslavenskog svijeta)«. Time se do ontologijske razine, tragom Bančeve balkanske regionalne historiografije, kojoj se skandalozno obvezuje i nedavno objavljena »Povijest hrvatske književnosti« Slobodana P. Novaka, podupire teza o našem obnovljenom (euroslavenskom) identitetu. Sve to otvara prostor (novim) tragičnim balkanskim eksperimentiranjima, što nije nimalo politički

naivno. Na posljertku, kad je o »znanstvenom forumu« riječ, nije teško zaključiti: Brozovićevo je hibridni »srednjojužnoslavenski idiom« (i s njim u vezi genetska serbokroatistika), kojem se jednako utiru »Goldsteinovi jugoljnišaši« (Anić - Silić) i »londonski reformatori« (Babić - Finka - Moguš), s onu stranu emancipacije i stabilizacije hrvatskog jezika.

Kako izaći iz mraka
I dok hrvatsko jezikoslovlje tako funkcionira prema načelu »hrvatski vuk(ovci) sit(i) i koza cijela« (ostajući i dalje pred problemima, što nam namakne Vuk Karadžić), svaka bi rasprava o našem jeziku trebala ponajmanje uvažavati sjajnu dijagnozu Bulczú Láslá (1996.). Naime, on piše: »Kratko i jezgrovično rečeno: prošlost je jezika hrvatskoga sjajna, sadašnjost mračna, budućnost neizvjesna. Mračno stanje jezične današnjice nije dakako posljedica sjajne jezične povijesti hrvatske, nego žrtva sjajnoga srbskoga preporeda, koji je strancarskom prisilom nametnut hrvatskoj naobrazbi. Nije krivnja na Srbima nego na sluganskim Hrvatima, koji su otudili jezičnu sadašnjost od sjajne hrvatske prošlosti«.

Sve u svemu, bez obzira na bolnu priču o »sluganskim Hrvatima« (koji kad-tad zaslužuju knjigu »Hrvatski herostratikoni«), pred nama ostaje i dalje teško pitanje: kako iz mračnog stanja jezične sadašnjosti izaći u izvjesnu budućnost?

Autor je umirovljeni sveučilišni profesor, redoviti član HAZU.

Maheri kao »mali bogovi«

I na kraju kao šefer mogu spomenuti da neka lokalna tijela državne uprave rade u sprezi s pojedinim uzurpatorima koje su tobože izabrali stanari neke zgrade uz mjesečnu naknadu od npr. pet tisuća kuna, što se plaća iz pričuve. Oni sada nabijaju račune za komunalije kako to odgovara lokalnim tijelima uprave. Time se čini da je tu ipak dostignuta najniža točka te činovničke hajdučije.

Pa kako drukčije nazvati sve te mahere u kojima je sjeđinjeno teško neznanje s potpunom neodgovornošću negoli »mali bogovi«. Daleko je pravna država, daleko je Europa!

Autor je umirovljeni sveučilišni profesor, redoviti član HAZU.

Autor je umirovljeni sveučilišni profesor, redoviti član HAZU.